

Menyasszony a fehér vásznon

A néprajzi kutatás mindezidáig nem mutatta ki, hogy a földre lépés tilalma miként nyilvánul meg az európai népek hagyományában, habár már James G. Frazer (1854-1941) felhívta a figyelmet a mondákban és a népmesékben vélhetően fennmaradt tiltásra. Feltételezése a horvátok, szerbek, bolgárok, macedónok, a magyarországi szlovének – s némely magyar lakta település, valamint a vlachok és arománok – lakodalmi szokásaiban is kimutatható. (Az aromán, más néven arumén vagy cincár, a Balkán-félszigeten élő nép, amely a vlachok legnépesebb alcsoportját alkotja – *a szerk.*) A vásznon kiemelt szerepet kap a lakodalmi szertartás során. A ház ajtajának küszöbére terítik, az új asszonynak ugyanis tilos a küszöbre lépnie. (Az északi szlávoknál, ezért viszik át ölben a küszöbön.) A magyaroknál a menyasszony széke elé törölközőt terítenek, hogy arra lépjen. A küszöb érintésének tilalma vélhetően az elhunyt ősök tiszteletével, illetve az „egyik csoportból a másikba történő átmenettel” áll kapcsolatban. A lakodalmi szokások között a földre lépés tilalma főként a horvátoknál, valamint a szerbeknél, esetlegesen a magyaroknál és a Nagykanizsa környékén élő evangélikus szlovéneknél figyelhető meg.

Frazer „*Az aranyág*” című könyvében a földre lépés tabujával kapcsolatos analógiák egész sorát vonultatja föl. Az isteni személyiség nem érintheti lábával a földet – ezt a szabályt tartotta meg a mexikói zapotek főpap. Ha csak érintette is, lealacsonyította a szentségét. Montezuma, Mexikó uralkodója, sohasem tette talpát a földre; mindig nemesek vitték a vállukon, és ha lépnie kellett, vastag szőnyeget terítettek le, hogy azon járjon. A japán mikádó (a császár) számára gyalázatos megaláztatásnak számított, ha lábával a földet érintette. A XVI. században egy ilyen hiba elegendő volt arra, hogy megfosszák a hivatalától. A palotán kívül férfiak vitték a vállukon, azon belül pedig értékes gyékényeken járt. Tahiti királya és királynője csak örökös birtokain belül érinthették a talajt, mert a föld, amelyre léptek, szentté vált. A kongói négerекnél a serdülő lányokat külön kunyhóba zárják, a földet csupasz testüknek egyetlen részével sem érinthetik. Új-Írországban (New Ireland, Pápua-Új-Guineában – *a szerk.*) a lányokat négy-öt évre kis ketrecekben különítik el, sötétben tartják, s nem szabad a földre lépniük, se a napot látniuk – írja Frazer.

Az új asszonyt óvták a földre lépéstől

A Dráva mellett (saját gyűjtés a Somogy megyei Lakócsán) és a Baranyában élő horvátoknál a menyasszony a templomi esküvő után, leterített fehér vásznon léphetett be férje szüleinek házába. *Filákovity* István, az ismert magyarországi horvát újságíró szíves

közlése szerint a Bácskában élő, hercegszántói sokácoknál még az 1960-as évek elején is tartották a szokást, amit „*sastreti čenjar*”-nak neveztek. A Pécs környéki, nagykozári horvátoknál a lakodalmi násznép felsorakozott a fiatal férj háza előtt. Sorfaluk között az új asszonyt a ház küszöbéig haladt, ahol apósa várta, s anyósa a kiterített vásznon a szobába vezette. A lakodalmi ének is megemlékezik erről:

*Steri platno, svekrvice,
steri bjelo platno. (...)*

*Terítsd ki a vásznat, anyós,
terítsd ki a fehér vásznat. (...)*

A szokást Vesna *Kličić-Kolić* a horvátországi Davorban (Szlavónia) rögzítette: „A menyasszony a lépcsőkön (basamak) megy be a házba, amelyekre egy vég vásznat terítettek”. A Zombor környékén élő horvát népcsoportok – bunyevácok és sokácok –, valamint a velük kapcsolatban álló más bunyevác közösségek körében (Lika, Gorski kotar, Makarska, Sinjska krajina, Dalmácia, a Neretva torkolata, a Dubrovnik-i tengermellék), s habár csak ritkán: a Szerémségben, Baranyában, Szlavóniában és Bilogora vidékein is ismert a szokás. A horvátországi Bapskában annak a vásznonak a kiterítését, amelyen az új asszony (a mlada) halad „*sterenje platna*”-nak nevezik. Itt azonban nemcsak lépegetnie kell, hanem – a farsang során rögtönzött állakodalomhoz hasonlóan – fel kell szednie a vásznonról az aranypénzt is.

A menyasszony küszöbérítési tilalma és vásznon járása más délszláv népek esetében is ismert. (Milana *Černelić*, zágrábi folklorista szíves közlése szerint Bosznia északi, középső és nyugati részein, Kelet-Hercegovinában, Macedóniában, Szerbiában – főként a vlachok által lakott területeken –, Montenegró tengermelléki részein, valamint az ott is a vlachok által lakott településeken őrzik a szokást.) A Tisza középső folyásánál lévő bácskai és bánáti településeken – Novi Bečej (Törökbecse), Srbobran (Szenttamás), Čurug, Vranjevo – a szerb lakodalmakban is megfigyelhető. E településeken ugyanis a násznagy szerepét betöltő „kum” (koma, vőfély) viszi a menyasszonyt kocsival a vőlegény háza elé. Ott aztán tréfásan fenyegetőzve különböző feltételeket szab, hogy amennyiben azok nem teljesülnek, visszaviszi a menyasszonyt. Végül is a koma engedni kényszerül, és átadja a lányt az apósának, anyósának. Azok homlokon csókolják, s viszonzásképpen az ifjú ara is megcsókolja a kezüket. Az após megajándékozza a menyét, s a háziak vásznat terítenek eléje, hogy azon mehessen a házba. Gyertyát gyújtanak, énekelnek és lövöldöznek. Az após vezeti be házába az új asszonyt. Szenttamáson a menyasszony legelőször a tisztaszobába megy, ahol meg-

csokolja az ikonokat, ily módon jelezve: elfogadja férje családjának „szlava-ünnepét” – ismertette B. Čiplić 1930-ban.

A Bosznia-Hercegovina észak-keleti részén fekvő Semberijában, amikor a lakodalmások a templomi esküvőről a vőlegény házához érnek, az anyós a bejáratnál a menyasszonyi tánc helyszínéig vásznat terít fiatal menyé elé. Jovan *Tasić* knežicai sofőr 2008 májusában tájékoztatott Budapesten arról, hogy a Niš-környéki Knežican ma is él ez a szokás. „Amikor a menyasszony a férje szüleinek házához ér, szitát dob fel az épület tetejére, s jó jelnek tekinti, ha az nem csúszik le. Anyósa vásznat terít a menyasszony elé, s azon tér be a házba.” (A szita a nemi kapcsolatra utal. A magyarországi horvát és mohácsi sokác, horvát s szerb közmondások is segítenek a megfigyélésben: „Novo sito na klinu visi”, illetve „Novo sito o klinu visi”, azaz „Új szita szegen lóg/függ”).

A menyasszony elé történő vászonterítés szokása a Nagykanizsa környéki elmagyarosodott evangélikus szlovén lakosság körében is ismert. *Eperjessy* Ernő szíves közlése szerint a lizsói *Zakocs* család egyik tagja a kb. húsz méter hosszú vásznat a lakodalmat követően sokáig őrizte, s azt másra nem használta fel. A vászon fehér volt, piros csíkokkal színezve.

A magyar lakodalomban sem ismeretlen ez a hagyomány, amelyet vélhetően a délszláv népektől vettek át. A szövetterítés itt is jelképes cselekedete az új asszony fogadásának a vőlegényes háznál, hogy így óvják meg a földdel való érintkezéstől. A szokás élt a mai horvátországi Kórogyon, Szilvásszentmártonban (Somogy), Koppányszántón (Tolna). A Tolna megyei jelenlétről egy saját gyűjtésű, szakcsi adat is tanúskodik: „Mikor a menyasszonyt a vőlegény házához kísérik, a konyhában székre ültetik, lába alá törölközőkendőt tesznek, egy fiúgyermeket ültetnek az ölébe, hogy majdan neki is fiúgyermeké legyen”.

A vászonhoz kapcsolódó egyéb szokások

A földre lépés tilalma más szokásokban is nyilvánul: a buzsáki tótok (horvátok) nagypénteken az ágyból kikelve nem léphettek a földre, hanem fehér vászonra álltak. A karácsonyesti vacsoránál a mohácsi sokácoknak lábbelit kellett húzniuk, hogy ne legyenek sebesek. Nem lehet kétségünk afelől, hogy a fenti szokásokban a föld deszakralizációjának tilalma érhető tetten.

A szerbiai Vranjsko Pomoravljeban búzavetéskor fehér vásznat tesznek a zsákban lévő vetőmag közé, illetve vásznat terítenek a küszöbön át, s azon távozik a házból a búzavető, aki nem nézhet vissza. Ezek az előírások a lakodalomi szokásokra emlékeztetnek.

A vetés első napja más szláv népeknél ünnepnek számított. Az oroszoknál a búzavető tiszta, ünneplő ruhába öltözött, a lengyelek az első vetésre és szántásra olyan viseletben mentek, mint a lakodalmakra szokás. Csehország nyugati részein a lakodalmi ruházatuk némely darabját vették magukra a szántóvetők. A magyarok, a magyarországi horvátok és szerbek esetében is kötelező volt a tiszta ruha.

A magyarországi horvátoknál (sokácok, bosnyákok), de más délszláv népeknél is szokás a temetkezés során használatos vászon (törölköző) keresztfára szögelése. Szerbiában házépítéskor, a falak elkészültevel a tetőszerkezetre fehér vásznat tűznek ki, és „fehér pénzt”, „fehér ajándékot” (pogácsa, só) adnak a munkában résztvevőknek.

Ég és Föld

Sok nép – köztük a horvátok és szerbek – képzetében az Ég anyagi eredetű. Egyrészt könnyű anyagból van (bőr, vászon), amely a Föld fölött széthúzott állapotban érzékelhető, másrészt szilárdabb anyag alkotja (kő, ezüst vagy üveg). Az első, tehát a vászon, közelebb esik a Földhöz, a keményebb alkotóelem pedig fölötté rétegződik.

A vászon földre terítése az Ég és a Föld egymáshoz érésének, azaz újraegyesítésüknek a jelképe. A földi nász (isteni nász) során a fehér vászon (fehér ég) használata a megszakadt kapcsolatot, azaz az eredeti őállapotot állította, állítja vissza. A lakodalmi menyasszony, az új asszony házassága, valamint a búzavető munkálkodása az Ég és a Föld házasságát valósítja meg, az új életciklust és az utódok születésének folytonosságát jelképezve.

A hazai Dráva menti horvátok az újszülöttet földre terített bekecsre tették, azt tartva, hogy így göndör lesz a haja, mint a bekecs szőrzete. Valójában az nyilvánul meg a szokásban, hogy az újszülött mindaddig tisztátlannak számít, amíg nem esett át a beavatási szertartáson, így csupasz teste földre helyezésével beszennyezné a földet.

Montenegróban a komának kell beszereznie azt a vásznat, amelyre a pap fekteti a gyermeket. A délszláv népeknél vásznat terítenek a földre. Az apa erről emeli fel a csecsemőt, akit ily módon a magáénak ismer el. A dél-szerbiai Nišben a nagyanya (baba, nana) helyezi el az újszülöttet erre a textiliára, majd párnája alá szalmával becsavart kést tesz a rontás elhárítására. A délszlávok a haldoklót is a földre helyezett vászonra fektetik.

Az újszülött a Föld-Anyától kapja az erőt, amit a haldokló ily módon ad vissza.

Frankovics György